

مجموعه مقالات همایش

تفسیر المیزان و علوم انسانی اسلامی

جلد اول

به کوشش محمد علی اسدین نسب

مجموعه مقالات همایش

تفسیر المیزان و علوم انسانی اسلامی

جلد اول

به کوشش محمدعلی اسدی نسب

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۳۹۷

شماره ۱۴۰

قیمت: ۱۰۰۰ ریال

طراح جلد: سید ایمان نجفی

چاپ و صحافی: آذین

سرشناسه: همایش تفسیر المیزان و علوم انسانی اسلامی (نخستین: قم: ۱۳۹۷).

عنوان و نام پدیدآور: تفسیر المیزان و علوم انسانی اسلامی: مجموعه مقالات همایش / به کوشش: محمدعلی اسدی نسب.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۲ ج.

شایک: دوره ۴ - ۳۳۲ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸؛ ج ۱: ۰ - ۴۳۰ - ۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

ج ۲: ۷۰۴ - ۳۳۱ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: طباطبائی، محمدحسین، ۱۲۸۱-۱۳۶۰. المیزان فی تفسیر القرآن - نقد و تفسیر.

موضوع: تفاسیر شیعه - قرن ۱۴ - نقد و تفسیر.

موضوع: تفاسیر شیعه - قرن ۱۴ - کنگره‌ها.

موضوع: Qur'an -- Shiite hermeneutics -- 20th century -- Congresses

موضوع: Shiite hermeneutics -- 20th century -- Criticism & interpretation

شناسه افزوده: اسدی نسب، محمدعلی - ۱۳۴۲.

شناسه افزوده: طباطبائی، محمدحسین، ۱۲۸۱-۱۳۶۰. المیزان فی تفسیر القرآن - شرح.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷ ۹۸ ۹۸ / ۷۲۵ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۱۷۲۶

شماره کتابشناسی ملی: ۵۴۲۸۰۱۳

تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

www.poiict.ir

حقوق محفوظ است

فهرست

۱۷	یادداشت دبیر علمی.....
۲۵	بخش نخست المپیاد و فلسفه علوم انسانی اسلامی.....
	فصل اول: تعریف علم دینی بر اساس ساحت‌های وجودی انسان /
۲۷	ذوالفقار ناصری.....
۲۷	چکیده.....
۲۸	مقدمه.....
۳۰	۱. ساحت‌های وجودی انسان و ماهیت علم دینی.....
۳۲	۱-۱. قوا و ساحت‌های وجودی انسان.....
۳۴	۱-۱-۱. ساحت معرفتی.....
۳۵	۱-۱-۲. ساحت عاطفی.....
۳۶	۱-۱-۳. تأثیر متقابل ساحت عاطفی و ساحت معرفتی.....
۴۲	۱-۲. عقلانیت و انواع آن.....
۴۳	۱-۲-۱. تعریف عقلانیت از منظر علامه طباطبائی.....
۴۴	۱-۲-۲. انواع عقلانیت.....
۴۵	۱-۲-۲-۱. عقلانیت جامع.....
۴۷	۱-۲-۲-۲. عقلانیت معرفتی.....
۴۹	۱-۲-۲-۳. عقلانیت ارزشی.....
۵۰	۲. تعریف علم دینی.....
۵۷	نتیجه‌گیری.....
۵۸	منابع.....

فصل دوم: معیار علم دینی با تأکید بر علوم انسانی اسلامی از منظر علامه

طباطبایی / رمضان علی تبار فیروزجایی	۶۱
چکیده	۶۱
مقدمه	۶۲
۱. مفهوم‌شناسی علم و علم دینی	۶۲
۲. معیارها و ملاک‌ها	۶۵
۲-۱. معیارهای رکنی	۶۶
۲-۱-۱. دینی بودن مبانی و پیش فرض‌های علم	۶۶
۲-۱-۲. دینی بودن موضوع و مسائل علم	۶۹
۲-۱-۳. دینی بودن هدف و فایده علم	۷۱
۲-۱-۴. دینی بودن منابع علم	۷۵
۲-۱-۵. دینی بودن منطقه و روش علم	۷۷
۲-۲. معیارهای غیر رکنی (انواع)	۸۰
۲-۲-۱. نقش ظروف سوسی و تاریخی و شرایط فرهنگی و اجتماعی در دینی شدن دانش	۸۰
۲-۲-۲. نقش عالمان، مؤسسات و مدونان در دینی شدن علم	۸۱
۲-۳. تحلیل و نتیجه‌گیری نهایی	۸۲
۲-۳-۱. میزان نقش عناصر و مؤلفه‌ها	۸۲
۲-۳-۲. مراتب تشکیکی علوم از لحاظ دینی بودن	۸۳
۲-۳-۳. تأثیر عناصر و عوامل در دستگاه معرفتی	۸۴
منابع	۸۵

فصل سوم: امکان علوم انسانی اسلامی از منظر قرآن در دیدگاه

علامه طباطبایی / محمد علی اسدی نسب	۹۱
چکیده	۹۱
مقدمه	۹۲
۱. تغایر میان علم و وحی	۹۳
۱-۱. تغایر در روش	۹۴
۱-۱-۱. انحصار روش علمی در تجربه حسی	۹۴

۹۵	۱-۱-۲. ملاک تمایز و دسته‌بندی علوم
۹۷	۱-۱-۳. برآیند تکرر روش شناخت در علوم انسانی
۹۷	۱-۲. تغایر زبانی
۹۸	۱-۲-۱. معناداری گزاره‌های قرآن
۱۰۰	۱-۲-۲. امکان فهم معانی و مراد گزاره‌های قرآنی
۱۰۲	۱-۲-۳. معرفت‌بخشی گزاره‌های قرآن
۱۰۳	۱-۲-۴. برآیند زبان‌شناختی قرآن در امکان علم انسانی اسلامی
۱۰۳	۳. تغایر در هدف
۱۰۶	برآیند نسبت اهداف قرآن با اهداف علوم انسانی
۱۰۷	۱-۴. تغایر در موضوع
۱۱۲	برآیند تداخل در موضوع و مسائل
۱۱۲	۱-۵. تغایر در فهم
۱۱۴	برآیند نفی تغایر فهم علم و وحی
۱۱۴	۲. تداخل میان علم و وحی
۱۱۴	۲-۱. تداخل حداقلی
۱۱۵	برآیند نفی تداخل حداقلی
۱۱۵	۲-۲. تداخل تضاد
۱۱۷	برآیند نفی تضاد میان علم و دین
۱۱۷	نتیجه‌گیری
۱۱۷	منابع
	فصل چهارم: ضرورت اسلامی‌سازی علوم انسانی از منظر قرآن در دیدگاه
۱۲۱	علامه طباطبائی / محمدعلی اسدی‌نسب
۱۲۱	چکیده
۱۲۳	مقدمه
۱۲۴	۱. جامعیت وحی
۱۲۴	۱-۱. جامعیت محتوایی
۱۲۵	۱-۲. جاودانگی آموزه‌های قرآنی

۱۲۷	۳-۱. جهانی بودن.....
۱۲۷	برایند جامعیت قرآن.....
۱۲۸	۳-۲. اهداف وحی.....
۱۳۳	۳-۳. تعریف دین از منظر قرآن و تلازم آن با علوم انسانی اسلامی.....
۱۳۴	۴-۱. نیاز به علوم و حیانی در کنار علوم بشری.....
۱۳۴	۴-۲. عرصه مبانی اعتقادی.....
۱۳۶	۴-۳. در عرصه توصیف واقع.....
۱۴۰	۴-۴. در عرصه عمل و رفتار.....
۱۴۱	۵-۱. بررسی علوم انسانی اسلامی بر علوم انسانی سکولار.....
۱۴۱	۵-۲. ارزش معرفتی.....
۱۴۱	۵-۳. واقع‌نمایی بیشتر علوم انسانی اسلامی از علم انسانی بشری.....
۱۴۲	۵-۴. محدودیت قلمرو علوم انسانی موجود.....
۱۴۳	۵-۵. هدایت‌بخش بودن همه آموزه‌های وحیانی.....
۱۴۴	۵-۶. حقانیت رسالت آوردن علم دینی.....
۱۴۵	۵-۷. ارزش عملی.....
۱۴۶	نتیجه‌گیری.....
۱۴۷	منابع.....
فصل پنجم: ویژگی‌های پارادایمی موضوع علوم انسانی اسلامی از نگاه	
۱۴۹	علامه طباطبائی / قاسم ترخان.....
۱۴۹	چکیده.....
۱۵۰	مقدمه.....
۱۵۱	عناصر پارادایمی دخیل در موضوع علوم انسانی.....
۱۵۲	۱. فطرت و شاکله.....
۱۶۰	۲. عقل و عقلانیت.....
۱۶۶	۳. اراده و اختیار.....
۱۶۹	۴. هدایت و ضلالت.....
۱۶۹	نتیجه‌گیری.....
۱۷۱	منابع.....

فصل ششم: روش‌شناسی علوم انسانی اسلامی (با تأکید بر آراء

علامه طباطبائی / رمضان علی تبار فیروزجایی	۱۷۵
چکیده	۱۷۵
مقدمه	۱۷۶
۱. مفهوم‌شناسی	۱۷۷
۱.۱. علوم انسانی	۱۷۷
۱.۲. روش و روش‌شناسی	۱۷۸
۲. یافته‌های «روش علوم انسانی اسلامی»	۱۸۰
۲.۱. رعایت اقتضای پرادایم اسلامی	۱۸۱
۲.۲. ابتنا بر روش اسلامی	۱۸۵
۲.۲.۱. مبانی هستی‌شناختی	۱۸۷
۲.۲.۲. مبانی انسان‌شناختی	۱۹۰
۲.۲.۳. مبانی معرفت‌شناختی	۱۹۱
۲.۳. دارای چارچوب نظری - اسلامی	۱۹۲
۲.۴. انعطاف‌پذیری نسبت به سطوح و ساختاری مختلف علم	۱۹۴
۲.۴.۱. سطح عام و مشترک و سطح اختصاصی	۱۹۵
۲.۴.۲. سطح بنیادین و کاربردی	۱۹۶
۲.۵. جامعیت و کمال (تکثر روش‌شناختی)	۱۹۸
۲.۵.۱. جامعیت در موضوع مورد مطالعه	۱۹۹
۲.۵.۲. جامعیت از لحاظ بهره‌گیری از منابع متعدد	۱۹۹
نتیجه‌گیری	۲۰۰
منابع	۲۰۳
فصل هفتم: منابع و مبانی معرفت‌شناختی علوم انسانی اسلامی / محمدعلی سوادى	۲۰۹
چکیده	۲۰۹
مقدمه	۲۱۰
۱. منابع معرفت‌شناختی علوم انسانی اسلامی	۲۱۱
۲. مبانی معرفت‌شناختی علوم انسانی اسلامی	۲۲۲

۲۳۲	نتیجه‌گیری
۲۳۳	منابع
	فصل هشتم: فطرت از نگاه علامه طباطبایی و برآیند آن در علوم انسانی /
۲۳۵	قاسم ترخان
۲۳۵	چکیده
۲۳۶	مقدمه
۲۳۷	۱. چیستی فطرت از نگاه علامه طباطبایی
۲۳۸	۱-۱. فطرت در بعد شناخت
۲۴۱	۱-۱. فطرت خداشناسی
۲۴۳	۱-۲. فطرت اخلاق‌شناسی
۲۴۵	۱-۳. فطرت تربیتی و گرایش
۲۴۵	۱-۲. فطرت خداگرایی
۲۴۶	۱-۲-۲. فطرت اخلاق‌گرایی
۲۴۹	۱-۲-۳. میل به رستگاری اجتماعی
۲۵۱	۱-۳. فطرت در بعد توانش
۲۵۲	۲. برآیند مبنای انسان‌شناختی فطرت در علوم انسانی
۲۵۳	۲-۱. برآیند معرفت‌شناختی
۲۵۴	۱-۱. نفی نسبیت در ادراکات نظری
۲۵۶	۱-۲. نفی نسبیت در ادراکات عملی
۲۶۲	۲-۲. برآیند غایت‌شناختی
۲۶۴	۲-۳. برآیند روش‌شناختی
۲۶۵	نتیجه‌گیری
۲۶۶	منابع
	فصل نهم: اعتباریات و علوم انسانی از منظر علامه طباطبایی / ابوالفضل ساجدی،
۲۷۱	سیدروح‌اله میرنصیری
۲۷۱	چکیده
۲۷۲	مقدمه
۲۷۳	۱. کلیات و مفاهیم

۱-۱. اعتباری	۲۷۳
۱-۲. علوم انسانی	۲۷۴
۲. نقش مهم و تعیین کننده ماهیت مفاهیم و گزاره‌ها در نظریه‌پردازی	۲۷۶
۳. اعتباریات و موضوع علوم انسانی	۲۷۷
۳-۱. رفتارهای ارادی	۲۷۸
۳-۲. نهادهای اجتماعی	۲۸۰
۳-۳. روابط	۲۸۱
۴. اعتباریات و هدف علوم انسانی	۲۸۳
۴-۱. ضرورت، فهم و تفسیر موضوعات اعتباری قبل از نظریه‌پردازی درباره آنها	۲۸۴
۴-۲. انتقاد از موضوع تلاش برای تغییر آن به سمت وضع آرمانی	۲۸۷
۵. اعتباریات و روش علوم انسانی	۲۸۹
۵-۱. روش تفهیمی و تفسیری؛ روش مقلدانه برای نظریه‌پردازی در موضوعات اعتباری	۲۸۹
۵-۲. قیاس جدلی؛ استدلال مطرح در مسائل اعتباری علوم انسانی	۲۹۱
نتیجه‌گیری	۲۹۳
منابع	۲۹۴
فصل دهم: نظام مسائل و طبقه‌بندی علوم در ال‌میزان / محمّد کاوه	۲۹۷
چکیده	۲۹۷
مقدمه	۲۹۸
۱. مبانی علم‌شناختی علامه طباطبائی	۳۰۱
۲. نقش «روش»، «مسائل» و «غایت» در تمایز علوم	۳۰۲
۳. طبقه‌بندی علوم در ال‌میزان	۳۰۷
۳-۱. علوم به اعتبار غرض از حصول «موضوع»	۳۰۷
۳-۲. علوم به اعتبار نحوه گردآوری موضوع	۳۰۸
۳-۳. علوم به اعتبار کیفیت موضوع	۳۰۹
۴. مراتب علوم	۳۰۹
۵. مراتب مسائل قرآن	۳۱۱
۶. معارف قرآن در ال‌میزان	۳۱۳

۳۱۴	۷. منش در قرآن
۳۱۴	۸. کنش در قرآن
۳۱۵	نتیجه‌گیری
۳۱۶	منابع
۳۱۹	بخش دوم: المیزان و جامعه‌شناسی
۳۲۱	فصل اول: روش‌شناسی بازتولید نظام اجتماعی قرآن / سیدحسین فخر زارع
۳۲۱	چکیده
۳۲۲	مقدمه
۳۲۴	۱. جایگاه روش‌شناسی در نظام‌سازی قرآنی
۳۲۸	۲. پی‌گیری روش‌شناختی در ترسیم نظام اجتماعی قرآن
۳۳۴	۳. نقش روش‌شناختی در روش‌شناختی
۳۳۷	۴. نقش نظریه نظام‌سازی
۳۴۰	۵. روش فهم و بازتولید معرفت در نظام اجتماعی قرآن
۳۴۶	۶. مدل تحلیلی مراحل ساخت گفتار
۳۴۹	نتیجه‌گیری
۳۵۰	منابع
	فصل دوم: مبانی و منابع معرفت‌شناختی علم فرهنگ‌شناسی اسلامی و
۳۵۳	برآیند آنها / محمدعلی سوادی
۳۵۳	چکیده
۳۵۴	مقدمه
۳۵۵	۱. چگونگی ایفای نقش مبانی معرفت‌شناختی علم فرهنگ‌شناسی
۳۵۶	۲. برآیندهای ثابت و متغیر مبانی و ارزش‌های فرهنگی
۳۵۹	۳. معرفی اجمالی مبانی علم فرهنگ‌شناسی اسلامی و برآیند آنها
۳۶۵	۴. نقش انسجام فرهنگی در توسعه
۳۶۸	۵. منابع
۳۶۹	۵-۱. کتاب و سنت
۳۷۲	۵-۲. فطرت

۳۷۵	 عقل ۵-۳
۳۷۷	 سیره عقلا ۵-۴
۳۷۸	 تاریخ و سیره ۵-۴-۱
۳۸۰	 طبیعت ۵-۴-۲
۳۸۲	 غریزه‌ها (انگیزه‌های زیستی) ۵-۴-۳
۳۸۳	 نتیجه‌گیری
۳۸۴	 منابع
فصل دوم: ساخت اجتماعی انسان در فلسفه اجتماعی علامه و رهیافت آن	
۳۸۷	 در تربیت اجتماعی / م. م. کوردری
۳۸۷	 چکیده
۳۸۸	 مقدمه
۳۸۹	 ۱. چیستی حقیقت ساخت اجتماعی انسان و خاستگاه آن
۳۹۴	 ۲. ریشه‌یابی اختلال در تعادل اجتماعی رلز / وضع قوانین
۳۹۴	 ۱- ۲. واکاوی طبع اولی انسان به‌عنوان زمینه بروز اختلالات
۳۹۵	 ۲- ۲. ضرورت وضع قوانین و مقررات برای حفظ تعادل اجتماعی
۳۹۶	 ۲- ۳. بررسی پیشینه تلاش‌های مصلحانه اجتماعی و نقش عقل و عقل‌پروری در این زمینه
۳۹۹	 ۲- ۴. تفکیک دو شأن ثبوتی و اثباتی در هدایت الهی / ساز
۴۰۰	 ۲- ۵. مراد علامه از عقل و جنبه منفعت‌طلبانه آن
۴۰۱	 ۲- ۶. تفکیک میان مقام وضع و مقام اجرا، التزام و ضمانت اجرای قوانین
۴۰۲	 ۳. ضمانت حفظ تعادل اجتماعی و الگوی جامعه توحیدی در این زمینه
۴۰۴	 ۱- ۳. مطالعه غایت‌شناختی جوامع مادی در مسئله حاکمیت قانون
۴۰۷	 ۲- ۳. الگوی توحیدی در وضع قوانین و ضمانت اجرای آن
۴۱۳	 ۳- ۳. ارجاع ضمانت حفظ تعادل اجتماعی به اخلاق والا و بررسی رویکرد توحیدی به آن
۴۱۴	 ۳- ۴. الگوی توحیدی، جامع نیازهای دنیوی و سعادت‌مندی جاویدان
۴۱۵	 ۳- ۵. آیا هرگونه اخلاقی نجات‌بخش است؟
۴۱۷	 ۳- ۶. ارجاع اخلاق نجات‌بخش به توحید
۴۲۰	 جمع‌بندی
۴۲۱	 منابع

فصل چهارم: نسبت فرد و جامعه از منظر قرآن در تفسیر المیزان /

۴۲۳	سیدحسین فخرزادع
۴۲۳	چکیده
۴۲۴	مقدمه
۴۲۷	۱. تأثیر جامعه بر فرد
۴۳۷	۲. تأثیر فرد بر جامعه
۴۴۴	۳. مفوق متقابل فرد و جامعه
۴۴۹	نتیجه‌گیری
۴۵۰	منابع
۴۵۳	فصل پنجم: جامعه مطلوب در اندیشه علامه طباطبائی / فاضل حسامی
۴۵۳	چکیده
۴۵۴	۱. تحلیل مفهومی جامعه در ادبیات جامعه‌شناسی
۴۵۶	۲. هویت و هستی جامعه
۴۵۷	۳. تاریخچه طرح موضوع جامعه مطلوب
۴۶۳	۴. جامعه مطلوب در اندیشه علامه طباطبائی
۴۶۳	۴-۱. اجتماعی‌بودن دین اسلام
۴۶۴	۴-۲. غایت‌مندی
۴۶۵	۴-۳. امنیت
۴۶۷	۴-۴. قانون و قانون‌گرایی
۴۶۹	۴-۵. همبستگی اجتماعی در پرتو خداپاوری
۴۷۰	۴-۶. محوریت رهبری در جامعه مطلوب
۴۷۱	۴-۷. ساخت قشربندی اجتماعی
۴۷۲	۴-۸. تکافل اجتماعی
۴۷۳	۴-۹. آزادی و آزادگی
۴۷۴	۴-۱۰. خانواده‌محوری
۴۷۷	۴-۱۱. جامعه پویا و رو به‌رشد
۴۷۷	۴-۱۲. شایسته‌سالاری در مسئولیت‌ها

نتیجه‌گیری	۴۷۸
منابع	۴۷۸
فصل ششم: درآمدی بر «قانون» از منظر علامه طباطبائی در تفسیر المیزان/	
اسماعیل صابر کیوج	۴۸۱
چکیده	۴۸۱
مقدم	۴۸۲
۱. سینه تاریخی و نظری مسئله در غرب	۴۸۳
۲. ماییت و ضرورت زندگی اجتماعی	۴۸۷
۳. بروز استلاف بر جامعه	۴۸۹
۴. ضرورت قانون	۴۹۱
۵. ویژگی‌های بایسته قانون	۴۹۲
۶. منبع قانون‌گذاری	۴۹۳
۶.۱. فطرت	۴۹۴
۶.۲. عقل	۴۹۴
۶.۳. دین	۴۹۵
۷. ویژگی قوانین اسلام	۴۹۷
۸. راه‌های اعمال قانون در جامعه	۴۹۸
۹. ضمانت اجرا و مجری قانون	۴۹۹
۱۰. نحوه برخورد با متخلفین	۵۰۱
نتیجه‌گیری	۵۰۱
منابع	۵۰۱